

Med 3. Reservejægerkorps på Fyn under våbenstilstanden 1848–49

Af *M. Vesterdal*

I det danske folks historie er krigen 1848–49–50 den første begivenhed, hvorom menigmands skriftlige beretninger om egne oplevelser foreligger i betragteligt omfang. Blandt det materiale af den art, som senere er udgivet, kan fremhæves to yderpunkter: „Breve fra danske Krigsmænd“¹⁾, gengivet i næsten uændret form, samt „Krigerliv og Bondesind“²⁾ der bygger på en enkelt mands senere nedskrevne erindringer fra Treårskrigen. Da de to arbejder er fremkommet med næsten 90 års mellemrum, danner de også en tidsmæssig ramme om hovedparten af det, der er kendt om den danske soldats oplevelser under den første slesvigske krig.

Beretningerne fra dengang er naturligt domineret af oplevelser under felttogene. De mellemfaldende perioder er der ikke meget om, hvorfor der skal fremdrages noget om de fem måneder, 3. Reservejægerkorps lå på Fyn under våbenstilstanden 1848–49. Det kan ske på grundlag af optegnelser, der stammer fra en af dettes værnepligtige underofficerer. Den pågældende, *Morten Nielsen* (1825–1910), har efterladt sig en enestående samling dagbøger, hvorfra brudstykker tidligere har været gengivet.³⁾

Af hensyn til det følgende skal den politiske situation genopfriskes, ligesom der skal meddeles nogle oplysninger om 3. Reservejægerkorps. – Den våbenstilstand, der efter svensk mægling var tilvejebragt i august 1848, åbnede efterhånden mulighed for at hjemsende en del af hærens mandskab. Da den danske regering under de påfølgende fredsforhandlinger ikke kunne opnå til-

sagn om Slesvigs udelte forbindelse med Danmark, opsagde den våbenstilstanden i slutningen af februar 1849. En månedstid senere indledtes det næste felttog.

Da oprøret udbrød i 1848, var den danske hær ikke rede til krig. Der manglede våben, den planlagte opstilling af reserveformationer var ikke forberedt, og generalerne var for gamle. Takket være Tschernings organisationstalent lykkedes det alligevel i 1848 at forøge infanteriafdelingernes antal med næsten 40 %. Officerer til opstilling af disse blev skaffet ved udtynding af linieafdelingernes kadrer og masseudnævnelse af reserveofficerer.⁴⁾

I datidens infanteri skelnedes mellem infanteribatailloner og jægerkorps; rent organisatorisk var de næsten identiske. Mens hovedvåbnet i bataillonen var glatløbet musket, havde jægerkorpset i stort omfang riflet musket og var uddannet i den spredte fægtning. Erfaringerne fra det første felttog førte i øvrigt til, at fire infanteribatailloner omdannedes til lette batailloner ganske svarende til jægerkorpset og med samme grønne uniform.

3. Reservejægerkorps var oprettet i april 1848 og rykkede en månedstid senere i felten med indkaldt mandskab af ældre årgange. Hen på sommeren forstærkedes det med ekstraordinært indkaldte rekrutter fra eksercerskolen i Nyborg.⁵⁾ Blandt disse sidste var Morten Nielsen, der tilgik 4. Kompagni og efter tidens skik fik tilnavn efter sit hjemsted, for hans vedkommende Elleruplund, som var navnet på faderens gård i Tommerup sogn. Om en del af de officerer og underofficerer, der omtales i det følgende, skal meddeles nogle oplysninger. Korpschefen, efter tidens sprogbrug kommandøren, var kaptajn F. A. Gosch (1799–1865). Han blev major i 1849 og beholdt kommandoen over korpset, til det opløstes i 1852. Adjutanten, J. L. J. Torstenson (1810–68), var en tidligere kommandersergent, der i april 1848 var udnævnt til sekondløjtnant i krigsreserven. Blandt de fire kompagnichefer var premierløjtnanterne C. F. Schøning (1816–77), J. B. A. X. de

Plane (1813–80) og L. N. Bruns (1807–90). Sidstnævnte havde stået ved 3. Jægerkorps, blev såret i slaget ved Slesvig og var i august forsat til 3. Reservejægerkorps, hvor han overtog 4. Kompagni. Det havde tre nyudnævnte sekondløjtnanter i krigsreserven: P. C. Schmergel (1805–52), der som toldofficiant antagelig var tidligere underofficer og efter krigen blev toldkontrollør, den 35-årige S. L. Andersen, der tidligere havde været kommandersergent, samt P. J. S. Garde (1827–50), der faldt i slaget ved Isted. Blandt 4. Kompagnis underofficerer var den 27-årige kommandersergent A. Kløvborg, der i dagbogen omtales ved sit soldaternavn, Oksenbøl, indtil han og Morten lærte hinanden nærmere at kende, fourer A. C. A. Wanscher, der blev kommandersergent ved 2. Kompagni og et årstid senere sekondløjtnant, samt de to sergenter, den 29-årige våbenmester E. A. Rantzau og den 31-årige P. Rasmussen Falling.

På det tidspunkt, denne beretning begynder, var Morten Nielsen underjæger, det vil sige menig. Jægeren svarede til underkorporalen og overjægeren til korporalen i infanteribataillon. Bruns var blevet opmærksom på Mortens gode nemme og ville gøre ham til fourer, hvilket var den underofficer, der udbetalte lønning, førte regnskab og sammen med kommandersergenten varetog kompagniets øvrige administration.⁶⁾

Morten Nielsens dagbogsoptegnelser spænder over alt, hvad der optog ham. Af dette brogede stof er her kun medtaget de oplysninger, der kan bidrage til at give et indblik i kantonnements- og garnisonsliv under våbenstilstanden 1848–49. Fremstillingen er tilrettelagt afvekslende som en gengivelse af dagbogstekst og som referater, dog lejlighedsvis iblandet citater. I sammenhængende tekstgengivelser er gentagelser, overflødige vendinger og fyldeord m. m. siet fra.⁷⁾ Ellers er gengivelsen ordret – af praktiske grunde dog ikke bogstavret, idet retskrivning og tildels tegnsætning er normaliseret.

Den 26. oktober 1848 var korpset sat over til Fyn, og 4. Kompagni lå indkvarteret i Udby og Rolund. Vi kan herefter holde os til dagbogens oplysninger.

27.10: „... Hele korpset fik deres tornystre kørt. Med kompagniets vogne var der nok 20 vogne bagefter ... Løjtnant Bruns var så god ved os idag. Først gav han brændevin til kompagniet ved Gammeldams mølle og i Thorup så meget øl, som vi ville drikke, på hvilket sidste sted kompagniet bragte ham et nidobbelt hurra. Da vi nåede nærmere Assens, kom vi til at marchere meget stærkt, men det gjorde ikke noget. Vi var jo glade ved, at vi snart kunne nå det længe forønskede bestemmelsessted. Kl. 5 nåede vi Assens. Vi blev opstillet langs ned ad gaden, det blev en anseelig linie. Vi præsenterede og blev så indkvarteret. [Jeg blev sammen med en kammerat] indkvarteret hos hr. garver Seligmann,⁸⁾ som var påfaldende mærkeligt, da jeg nu var så godt kendt der. Garveren havde været ude at se efter mig og havde talt om, at det havde været rart, kunne jeg have kommet derind...“

28.10: „Hele formiddagen hengik med rygter, det ene værre end det andet ... Det ældre mandskab fik ordre til at vaske deres tøj til aflevering, men et øjeblik efter fik de kontraordre. [Det var dog kun for at fremskynde hjemsendelsen, at tøjet ikke skulle vaskes]. Kl. 11 skulle vi atter stille ude ved Kåls mølle, hvor løjtnant Bruns lå, til lønning. Da vi havde fået den, fik vi ordre til kl. 12^{1/2} på samme sted igen at stille med fuld oppakning til afmarch fra Assens. En stafet var nemlig ankommet og meldte, at [der] ingen permission blev indtil videre, og vi skulle ud på landet...“

Samme dag rykkede 4. Kompagni i kantonnement i Ebberup. Schmergel var af korpset beordret til at forblive i Assens, hvor han i kraft af sin civile livsstilling havde gode forudsætninger for

at ordne korpsets forretninger med byen. Dagen efter averteredes kompagnierne om at være parat til hjemsendelse den 30., senere udsattes den til den 31.

31.10: „Idag skulle så reservemandskabet og de frivillige aflevere i Assens. Jeg kørte atter med løjtnanten derud og var behjælpelig ved afregningen m. m. Mandskabet blev visiteret af doktoren kl. 10; derfra til 12 fik de afregning, til hvilken tid de mødte på torvet, da [korps]kommandøren ønskede at tage afsked med dem. Det faldt mig meget forunderligt at se, da de atter stod i deres gamle civile klæder. Det var og noget underligt, da kommandøren tog afsked med dem. Da han havde sagt farvel, råbtes der 'længe leve kommandøren', og derpå udbragtes et tredobbelt hurra for ham. Løjtnant Bruns tog og afsked med dem. . . . Jeg lærte at kende mange brave gamle jyder, som i mange henseender ikke står tilbage for nogen som helst. . . .“

Den politiske vaklen, som i et par dage gjorde sig gældende, inden den længe imødesete hjemsendelse blev til noget, skal ikke uddybes. Det er i denne forbindelse nok så væsentligt, at der ikke er omtalt nogen form for mukken i anledning af udsættelsen. Ved 4. Kompagni svandt mandskabsstyrken ind til det halve. De 73 mand, der blev tilbage, var alle af sommerens rekruttilgang.

4.11.: „. . . Om eftermiddagen stillede vi kl. 4, og en taksigelse blev oplæst fra general Bülow, samt det blev bekendtgjort for kompagniet, at fourer Wanscher er forfremmet til kommandersergent og overjæger Rantzau til våbenmester samt underjæger Augustenborg og jeg udnævnt til jægere. – De andre kom ud i en mark for at øve dem i militær anstand. . . .“

Det var overladt til kompagnierne at oplæse Bülows tak til sine tropper. Det havde unægteligt været et bedre udtryk for god ledelse, om korpsskommandøren i stedet havde samlet sine fire kom-

pagnier og personligt viderebragt brigadekommandørens dagsbefaling. En sådan gestus havde måske også afholdt 4. Kompagni fra at gribe til et på daværende tidspunkt så upædagogisk middel som at øve militær anstand.

7.II: „Kl. 8 stillede kompagniet til lønning. Jeg uddelte lønningen for at øve mig. Om eftermiddagen måtte jeg forfatte en liste igen, og der var flere skriverier. Det kom idag i korpsbefalingen, at der af breve fra kompagniet erlægges 4 sk. i porto; fritagelsen er ophørt.⁹⁾ . . . Idag fik jeg og mine snore som vicejæger.¹⁰⁾ . . . Om aftenen var jeg nede i Nordby for at betale sognefogden bespisningspenge for det her i Ebberup indkvarterede mandskab.¹¹⁾ . . .“

8.II: „Idag skulle kompagniet til forelæsning [i] Søby. Dog var jeg ikke med men skrev til middag. Om eftermiddagen var jeg i Assens for at hente brød, hvor jeg og havde flere dele at besørge, parole osv.¹²⁾ . . .“

17.II: „. . . Kl. 9 stillede kompagniet, og som det var bestemt, loddede alle frilodderne undtagen tre, som aspirerer til forfremmelse og stedfortrædere.¹³⁾ 26 mand bliver at hjempermittere denne gang. Som det var mig sagt, blev det også, at jeg ikke måtte lodde med men skal blive . . . Efter at der nu var loddet, fik mandskabet lønning. Jeg uddelte lønningen, og straks derpå rejste løjtnant Bruns bort nogle dage til Nyborg . . . Da jeg [i Assens] havde fået parolen afskrevet, skulle jeg ned til løjtnant Schmergel for atter der at få noget ordnet. Denne mand er nu af en ganske anden tænkemåde end Bruns, og som er kendelig meget derved, at de ikke godt kan enes . . .“

Forholdene ved kompagniet var ændret, efter at Bruns var tiltrådt som chef. Hans forgænger var en kaptajn, der i flere år havde været i civil stilling, men efter krigens udbrud atter var taget til tjeneste. Da den pågældende ikke var sin stilling voksen, havde

Schmergel dengang stået for styret. Det har måske noget ham derefter at skulle indordne sig en myndig chef.

20.11: „... [i Assens med kompagnichefen] Løjtnant Bruns havde set, at mine øjne var dårlige. Jeg skulle med ham til doktoren, Hempel,¹⁴) for at søge råd derfor. Doktoren så mine øjne og skrev en recept. Bruns gik selv på apoteket og købte noget brun olie. Det kostede mig ikke noget ... Da vi kom til Ebberup, blev jeg fri for skriveri idag, men jeg var omme i skolen til læsning i felttjeneste af Bruns. Det havde rigtignok klem. ...“

25.11: „...[Sidste dag i Ebberup, hvor Morten havde været indkvarteret hos gårdmand Rasmus Simonsen]. Jeg har haft et godt kvarter. Folkene har været flinke imod mig. Jeg vil længe mindes den pudsige vært, jeg har haft her. ...“

26.11: „... Imorges forlod vi så Ebberup, ... Kl. 10 kom vi til Assens men måtte stå lidt, førend vi blev indkvarteret. Jeg blev indkvarteret hos bagermester Nicolai Fentz i Strandgade nr. 92. Kl. 11 måtte jeg op at afskrive parolen og rekvirere lønningspenge osv. Kl. 2 stillede vi ved løjtnant Schmergel og fik lidt at vide om vort forhold i garnisonen. Men det gik ikke godt. Han blev vred og skændte på mig, så det var skrækkeligt. ... [Den sidste episode var opstået, fordi Morten, som ikke havde befalingsmandsuddannelse, havde kludret ved afleveringen af kompagniet. Schmergel indså, at han havde været for krasbørstig og opsøgte samme aften den uheldige debutant, som han trøstede. Dagens indtryk sluttedes med et lille stemningsbillede]. Vægteren synger uden for vinduerne, og retræten blæses. Om et øjeblik skal kvartererne efterses, og alt er snart som i garnison.“

28.11: „... Nu vi er kommet i garnison, forretter jeg både kommandersergent- og fourertjeneste fuldkommen, som jo er temmelig meget. Overjægerne må høre ordre ved mig. Jeg har både bespisnings- og lønningspenge. Løjtnanten ser ikke engang efter mig. Ja løjtnant Schmergel havde dog den godhed for mig, at han

idag tog dygtig fat på Bruns, fordi han ikke gjorde mig til noget mere. . . .“

På rådhuset stilledes et lokale med lys og brændsel til rådighed for kompagniernes administration samt som parolstue ved den daglige befalingsudgivelse kl. 11. Da indkvarteringsområdet i Assens gjorde det lettere at samle kompagniet, blev der mere tid til uddannelse. Gammel skik og brug satte dog visse grænser i så henseende, således befalede korpset, at praktiske øvelser i marken kun måtte foretages, for så vidt vejret og føret tillod det. I forvejen lagde den daglige uddannelse just ikke større beslag på soldatens tid. For den enkelte var det muligt at påtage sig privat arbejde; men den, der gjorde det, måtte ikke bære uniform.¹⁵⁾

30.11: . . . I øvrigt er i dag kommet noget ganske nyt. En skole skal nemlig begyndes i morgen med korpsets samtlige underofficerer, jægere og menige, som afgives til forfremmelse. . . . Det synes ellers at blive en temmelig streng skole, og kun lidt tid levnes os. Fra kl. 9 til 11 formiddag bliver eksercits i alle retninger skiftevis af korpsets samtlige officerer. Ligeledes om eftermiddagen fra kl. 5 til 8 læsning i timevis i alle dele: skrivning, eksercerreglement, felttjeneste, garnisonstjeneste m. m. – også skiftevis af korpsets samtlige officerer. . . .“

1.12: “. . . I morges tidlig skulle jeg ned til Kåls mølle og kl. 8^{3/4} stillede jeg på torvet tillige med de øvrige, som skal uddannes til underofficerer. Vi var nok omtrent 40 mand med alle de ældre underofficerer. Vi marcherede ud for at begynde på den nye skole. Jeg kan nok mærke, at der bliver ikke bedre køb, uden jeg kommer til at kaste mig lidt mere alvorligt over krigsvæsenet end hidtil. . . . Jeg må betragte det som mit kald, så længe som dette skal vare. . . . Kommandersergent Oksenbøl og overjæger Pannerup ankom idag. Det vil lette betydeligt for mig. . . .“

9.12: „Idag formiddag har underofficererne været i øvelse igen

hos løjtnant Gautesen; de Plane var inspicient og holdt et slemt hus. Det er en hård karl. Han bidrager til, at skolen bliver en temmelig hård skole. . . .“

12.12: „I dag erfares, at det hjempermitterede mandskab af 3. Jægerkorps og 5. Bataillon igen er indkaldt. . . . Efter forlydende skal en del til Als for at beskytte mod mulige overfald i vinterens løb. Oprørerne har nemlig sammenskrabet en stor del friskarer osv. og truer med et overfald. . . . Det er længe siden, jeg har set løjtnant Bruns så mørk og alvorsfuld som i eftermiddag. Han var meget underlig ved dette. Han agter i morgen tidlig at rejse herfra til København, men han mente, at han blev nok ikke borte i de fulde 14 dage på grund af omstændighederne. Løjtnant Schmergel har fået kommandoen i hans fravær. Løjtnant Andersen, som interimistisk var forsat til tjeneste ved 3. Kompagni, er atter kommet tilbage. Løjtnant Garde er ifølge sin permission afrejst til København idag.

Ifølge korpsbefaling af dags dato er jeg forfremmet til overjæger i nr. 9 ved kompagniet. I eftermiddags, da jeg var ude hos Bruns, kom kommandersergent Wanscher og holdt endelig an på hos løjtnanten om at komme tilbage i sin forrige stilling som fourer ved 4. Kompagni, da han var meget ked af at være under de Plane. Han havde været hos [korps]kommandøren og havde fået tilladelse, når løjtnanten tillod det. Men det kunne ikke hjælpe. Løjtnanten ville rigtignok ikke på nogen måde, hvordan han så end bad ham. Han havde allerede bestemt noget ganske andet, og det var tiltænkt en anden. Han tog ikke sine ord tilbage eller sin bestemmelse. Om korpset, som engang havde bestemt sig for ét og siden for et andet, så skulle han dog ikke handle frem og tilbage. Det kunne han aldrig være bekendt for kompagniet osv. . . . Da jeg forlod ham, sagde han til mig, at jeg bestandig måtte se at sætte mig ind i regnskaberne, da han havde i sinde at forfremme mig end videre. Altså han vil have mig til fourer og ingen andre. . . .“

13.12: „... Endvidere har jeg idag fået mine distinktioner som overjæger: epauletter, snore, kvast osv. samt igår fik jeg også overjægerlønnning, 22 sk. pr. dag. . . .“

Midt i december blev korpset forlagt. To kompagnier kom til Odense, de andre, herunder 4., blev lagt til Nyborg, der på det tidspunkt endnu var fæstning og havde tre vagter. Hovedvagten, også kaldet Stokhusvagten, lå i Stendamgade nær torvet; Ravelinvagten lå uden for landporten, som var eneste adgang til byen fra landsiden; for enden af Adelgade lå Strandportvagten, som efter Stokhusets nedlæggelse i 1852 blev byens hovedvagt. Ved hovedvagten blæstes reveille og retræte, samme sted trådte vagten til gevær for at honorere højere chefer. Der var ingen kaserne i Nyborg, så indkvartering fandt sted hos borgerne, nogle steder i specielt indrettede belægningsområder, andre steder i enkeltmandskvarterer. Ud over de lige nævnte vagter fandtes tre andre bygninger til militære formål: Eksercerhuset beliggende ved den gamle landport og senere omdannet til gymnastikhus, Kommandantgården på torvet samt den resterende del af det gamle Nyborg Slot, der anvendtes som tøjhus og desuden afgav plads til kompagniernes våbenkamre.

16.12: „... Jeg blev indkvarteret hos lods Hans Pedersen i Voldgade nr. 169, litr. C. Men han klagede over, at han kun havde så meget dårlige lejligheder, så kom jeg desårsag ind hos naboen, også en lods, Zachariassen, litr. B. . . .“

18.12: „Idag middag kl. 11¹/₄ stillede jeg tillige med sergent Falling, jæger Margaard og 21 menige af 4. Kompagni til vagtparade. Kl. 11³/₄ blev parolen udgivet, kommandanten og vagtmesterløjtnanten ankom. Vi trak ned til Hovedvagtporten, hvor jeg modtog den første vagt som vagtkommandør. Første gang var jeg på vagt i en købstad, som ingenlunde er noget let.

Da jeg modtog vagten, blev jeg af den forrige vagtkommandør

gjort bekendt med alt, hvad der skulle passes og nøje påses. Alle nøglerne til arresterne og til portene og til mange flere dele, som jeg ikke kan opregne. Jeg har derfor haft en underlig eftermiddag med således at våge over alle dele. Dog må jeg sige, at jeg har haft noget interessant for ved nemlig at efterse alle ting. Her er flere bøger, som jeg har moret mig meget ved: Ceremonielreglementet, Udtog af krigsartiklerne af 1819,¹⁶⁾ våbenlære og vagtens vagtjournal, som alle indeholder noget, som jeg ikke før har set, og som under de forhold, jeg er kommet i, er meget nyttig og nødvendig. Ligeledes har jeg alle nøglerne at passe til dørene oven på i arresterne og til fæstningens porte. Her er nok en snes, så det er ikke godt at passe det rigtigt alt sammen. Det er en menig af vores kompagni, som igår blev idømt 5 dages fængsel på vand og brød for uorden på marchen og respektstridigt forhold den dag, vi marcherede til Nyborg. Det var underligt at komme op til dette menneske, som her sidder. . . . Førend vi kan komme op til ham, må vi have 4 forunderlige nøgler. Der er en forskrækkelig lukke for ham. I aften har jeg haft travlt med mange dele, med feltråb osv. . . .“

2.1.1849: „... Idag er det ved generalkommandobefaling blevet korpset pålagt at afslutte regnskaberne for forrige år. Jeg kan da begribe, at 4. Kompagni får noget at bestille. . . .“

3.1: “Kl. 10^{3/4} stillede kompagniet til eksercits i Eksercerhuset, og kl. 12 trak vagten op. Jeg kom til hovedvagten som vagtkommandør. Nu bliver det snart som en gammel vane, så det bliver som ingen ting for mig. . . . Jeg er ifølge korpsbefaling af dags dato forfremmet til fourer ved 4. Kompagni i nr. 2. Det var mig lidt uventet. Jeg troede næppe, at det havde blevet så snart. . . .“

9.1: „Jeg er så glad som en eksamen er overstået; vor inspiceringsrevu er tilende og gik særdeles godt af. Brigadekommandøren, Hagemann, som har overtaget kommandoen over 2. Brigade, ankom efter bestemmelse.¹⁷⁾ Det er en temmelig gammel mand, men [han] var ellers rask og var særdeles mild og venlig. . . .“

12.1: „... Vi har nu snart fået Bælterne tillagt. Det har lighed med 1658, da Karl Gustav indtog det meste af Danmark. Gud forbyde, at tyskerne skulle forsøge noget sligt. . . .“

15.1: „... Her i byen har idag været afholdt sø-session. Efter sigende skal det meste unge mandskab være udskrevet. Det var halvt at mærke i mørkningen, da jeg var i byen, thi der buldres dygtigt i værtshusene.“

20.1: „Der har her i byen været, og navnlig i aften, en temmelig [stor] strid angående rekrutskolens forflyttelse herfra til Odense. Byfogden med nogle få borgere stemte for. De fleste derimod var imod forflyttelsen. . . .“

26.1: „Nyborgs indvånere skal have tilbudt selv at gøre vagterne her, og vi skulle desårsag herfra. Rygtet sagde til Svendborg. . . .“

7.2: „I eftermiddags stillede 4. Kompagni i Eksercerhuset til præsentation for infanteriinspektøren, oberst Wickede.¹⁸⁾ Han efterså alle ting, om de var i orden. Underofficererne var fremme og blev tilspurgt i felttjeneste. Det gik godt. Han var særdeles tilfreds med kompagniet i det hele taget. Obersten var flink. . . .“

Efter en måneds arbejde, hvor Morten mangan en gang havde måttet sidde til hen imod de små timer, afsluttedes regnskabet, som i begyndelsen af februar afleveredes in duplo. Han var meget imponeret over udgifternes størrelse. Fra 1. maj og til 31. december 1848 havde de ved kompagniet andraget 6904 rd. og 90 ²/₅ sk. foruden 820 rd. og 73 sk., som mandskabet havde indestående i undermunderingsgebyr.¹⁹⁾

9.2: „... Der tales om, at vi virkelig nu skal drage i krig igen. Til korpset er idag ankommet en mængde skrivelser [om] hvorledes alle ting skal indrettes til foråret. . . . [Hvert kompagni] skal bestå af 225 mand, menige, og 25 underkorporaler eller vicejægere, hidtil kun af 192 menige og 8 jægere, hvorimod underoffi-

cersklassen bliver uforandret.²⁰) Desuden skal der også være temmelig mange flere officerer. Alt dette skal træde i kraft den 1. marts, hvorimod dog enkelte afdelinger ikke kan blive fuldtallige, før det den 1. februar indkaldte mandskab bliver uddannet. . . .“

1.3: „ . . . Vi marcherede så af fra Nyborg. Det var en frygtelig vej, og mandskabet måtte selv bære deres tornystre. Der var ingen skånsel. Dog fik Kløvborg og jeg vores kørt, som var en stor lettelse. Kl. 3 nåede vi her til Odense og stillede på torvet for at blive indkvarteret. Kløvborg og jeg byttede billetter, og jeg kom til St. Hans præstegård. . . . Pastor Westengaard er kommet hjem,²¹) . . . Det er en folkelig, kristelig mand, . . . Han tog omkring mig flere gange og klappede mig med begge hænder på kinderne for ret at udtrykke sin glæde. Han sagde, hele hans bibliotek stod til min afbenyttelse. . . .“

2.3: „ . . . Kl. 11 stillede kompagniet i Nedergade hos kaptajn Bruns og modtog lønning.²²) Jeg havde først skrevet lønningsrequisitionen, været hos regnskabsføreren og hævet lønning, derefter på amtstuen for at få samme vekslet. Det varede temmelig længe med lønningsparaden; . . . Kl. 4^{1/2} stilledes ved St. Knuds Kirke for munderingskommissionen for at få vores mundering eftersat. Min mundering blev kasseret, så jeg får en ny, inden vi drager i felten. . . .“

3.3: „ . . . Endvidere er det idag bekendtgjort ved parolen, at korpset skal have nye officerer, og nogle afgår herfra fra den 1. marts at regne. . . . Vi priser os alle lykkelige, idet vi beholder vores kaptajn. Løjtnant Schmergel er forsat til 3. Kompagni, så smælder han vist aldrig på mig mere. Endvidere er ved kompagniet ansat premierløjtnant Glahn,²³) – Andersen og Garde beholdt vi. De nye trainkuske til officersoppassere er idag ansat, og de forrige igen kommet under gevær.²⁴)

Her til byen er idag ankommet en overløber fra insurgenterne af 3. slesvig-holstenske jægerkorps. Han var i vagten, hvor jeg talte lidt med ham og udspurgte lidt angående fjendens stilling

m. m. Han anslog fjendens armé til 25 000 mand. Der ventes ikke hjælp fra Preussen.“

6.3: „... Kommandøren for 3. Kompagni, kaptajn Schøning, tog idag afsked med sit kompagni, som i et smukt stykke i avisen, der udkom i aften, har offentlig takket ham for hans humanitet og velvilje mod samme. De er ved 3. Kompagni lidt forknytte over kaptajnens afrejse, som og var en særdeles flink officer.“

7.3: „... Tre frivillige var idag ansatte. Desuden skal jo idag det ældre mandskab melde sig, som ses at gå omkring i alle gader. De tænker vel, det kan nok nå sig, thi endnu ved middag har ingen ved vort kompagni meldt sig...“

8.3: „... Nu har vi her til kompagniet både fynboer, sjællændere, lollændere, falsterboer og jyder. En underlig sammenblanding. Det vil blive ikke lidet forunderligt i førstningen med de mange fremmede karle, inden vi bliver kendt sammen. Men jeg lover mig et herligt bekendtskab med mange af dem. En del af dem, som har stået ved 1. Jægerkorps, fører skudsmål med fra samme korps som: særdeles duelighed, brave i fægtning, særdeles pålidelige, ...“

10.3: „... [Det kneb med uniformsgenstande til de indkaldte]. Den ene dag hengår efter den anden, og lige vidt er vi kommet. Jeg troede, der havde blevet mere orden i det hele nu, men det kan dog ikke synes mig. Hver dag kommer nye mandskaber, endnu fattes ved kompagniet 53 mand, der endnu ikke har meldt sig, ...“

Hvad Morten Nielsens dagbog ellers indeholder, som kan bidrage til at skildre 3. Reservejægerkorps' ophold på Fyn i vinteren 1848–49, adskiller sig ikke væsentligt fra det, der lige er gengivet. Som det fremgår, er der kun lidt om øvelse og anden uddannelsesvirksomhed. Det hænger sammen med, at han som fourer var fuldt beskæftiget med administrativ tjeneste og derfor ikke deltog i daglig øvelse. Da korpset atter samledes i marts, og krigen stod for

døren, skulle man forvente, at det udnyttede lejligheden til at samarbejde kompagnierne. Noget sådant fandt imidlertid ikke sted og skyldes hovedsageligt passivitet hos korpschefen. Formodning herom støttes af det indtryk, man får af den vaklende holdning, han lagde for dagen under et tovtrækkeri mellem adjutanten og kaptajn Bruns. Korpschefen havde stillet adjutanten i udsigt, at Morten Nielsen skulle afgang fra 4. Kompagni for at ansættes som korpsskriver. Men da Bruns ikke ville af med sin fourer, gav korpschefen efter over for Bruns' protester.

Den danske hærs opmarch til det kommende felttog skulle finde sted i to grupper, en mindre ved Nørrejylland sydgrænse og en større på Als. 3. Reservejægerkorps, der indgik i 1. Brigade, skulle til Als. Overfarten fandt sted fra Fåborg. De mange troppeafdelingens samtidige forskydning mod dette punkt kunne kun gennemføres ved brug af flere marchveje med deraf følgende spredning under indkvarteringen. Da korpset brød op fra Odense, kunne det således ikke følge nærmeste vej; de successive indkvarteringsområder for 4. Kompagni: Køng - Bukkerup - Millinge - Ulbølle er et tydeligt eksempel i så henseende.

Om den sidste morgen på Fyn blev blandt andet følgende nedskrevet i Sundsmark på Als den 31. marts: „... [I Vester Åby] stillede nu hele korpset, og for første gang så jeg nu hele 3. Reservejægerkorps samlet. Vi marcherede så tilbage, hvorfra vi kom igår, igennem Åstrup, hvor korpset holdt hvil. Mandskabet blev betydet om at have patroner og fænghætter parat. [I Fåborg marcherede korpset] ned på skibbroen, ved hvilken lå to store dampere og en mængde transportskibe. Dampskibet Valdemar var om morgenen tidlig afgang med Fodgarden og flere infanterimandskaber. 1. Forstærkningsbataillon var lige færdig med at indskibe, da vi nåede broen. De tre af vore kompagnier blev så indskibet. Dampskibet Skirner afgik med 5 jagter på slæbetov, den ene bag den anden. Nu kom 4. Kompagni af 1. Forstærkningsbataillon og 4. Kompagni af 3. Reservejægerkorps og blev indskibet på 2

transportskibe og dampskibet Ægir, som bugserede samme. Jeg selv kom på Ægir og kl. 8 lettede vi anker og sejlede fra Fyn. . . . Vi kom i land ved Ulkebølle Skov kl. 6, altså 10 timer havde vi været på søen . . .“

Våbenstilstanden udløb den 2. april. Den følgende morgen rykkede den danske hær frem fra Als og kom i kamp med tyske rigstropper. Herunder gennemførte 3. Reservejægerkorps den 6. april, langfredag, et heldigt angreb ved Ullerup. Krigsministeren, der var blevet opskræmt efter tabet af to krigsskibe i Ekernefjorde Fjord, greb imidlertid ind i Overkommandoens planer og beordrede den til at gå over i defensiven og herunder rømme Sundevad.

I mere end et år forblev 3. Reservejægerkorps som en del af besætningen på Als, indtil det kom med i slaget ved Isted.

Henvisninger og noter

Kildematerialet:

Morten Nielsens dagbøger 1848–49 (i forf. besiddelse) samt: 19. Bataillons Historie 1790–1940 (utrykt), 3. Reservejægerkorps' Stab: Ordre- og Korpsbefalingsbog (cit. korpsbef.) 6.5.–18.11.1848 og 19.11.1848–4.9.1849 samt Stam-bog for officerer, underofficerer og menige (Rigsarkivets 3. Afdeling, tidl. Hærens Arkiv).

Ud over håndbøger er desuden benyttet: 1) Schultz Danmarkshistorie, IV, s. 656–58, 2) Tøjhusmuseets bog om Treårskrigen 1848–49–50, I, 1948, 3) Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848–50, udg. af Generalstaben, 1. del, s. 616–17, 622–24 og 2. del, s. 1–22, 127–35, 4) Otto Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie, II, 1876, s. 490–91, 720.

Noter:

(normalt ikke anført for personer, der kun er nævnt periferisk i teksten, medmindre oplysninger har været let tilgængelige).

1. Samlet af C. F. Allen og udg. af Chr. Bruun, Kbh. 1873.
2. Udg. af Institut for dansk Kirkehistorie af Liss Davidsen, Kbh. 1962.
3. Uddrag af Morten Nielsens dagbøger har været bragt i Fynske Aarbøger 1948: „Brudstykker af en fynsk jægers dagbog under Trearskrigen“, sst.

- 1966: „En gård bygges“, sst. 1974: „Folketingsvalgene i Verninge i 1855“; i Sønderjyske Årbøger 1950 og 1951: „En fourers oplevelser i 1850“ og sst. 1967: „Glimt fra Sønderjylland mellem krigene“ samt i Vejle Amts Årbog 1974: „Til høstgilde hos Peter Larsen Skræppenborg i Dons“.
4. Forøgelsen på 40 % er beregnet i forhold til de kongerigske linieafdelinger, excl. Livgarden; i de sidste år inden krigen var kun uddannet 12 reserveofficerer, foruden disse fandtes et antal afskedigede officerer på vartpenge, man også tog til tjeneste. Ved krigens udbrud talte hæren ca. 800 officerer; under krigen udnævntes i infanteriet 530 officerer, hvoraf ca. 100 var fra Landkadetakademiet, ca. 100 var ældre og ca. 320 yngre underofficerer. Blandt de sidstnævnte en del frivillige.
 5. Allerede udskrevne rekrutter var indkaldt i april og en månedstid senere de sidste tre års „frilodder“, dvs. det mandskab, der efter lodtrækning ikke ville blive indkaldt i fredstid. Uddannelsen varede ca. 8 uger og fandt sted på ekstraordinært oprettede eksercerskoler i København, Nyborg og Fredericia.
 6. Kompagniet var dengang selvstændig regnskabspligtigt.
 7. Ændringer er foretaget i originalens sprogbrug, hvor dette i særtilfælde har været nødvendigt for at opnå klarhed. Vendinger som f. eks. „Gud være lovet“ er i reglen ikke medtaget. Udeladelse af korte sætninger, fyldeord m. m. samt gentagelser er ikke markeret. Hvor tekst i større omfang ikke er fundet egnet til gengivelse, er dette angivet ved: „...“, mens omskrivninger (jfr. oven for), glemte ord og i enkelte tilfælde ledsagende forklaringer er anført i :„[]“.
 8. Antagelig Wulff Seligmann (Aarb. f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter, 1930, s. 738). Bekendtskabet kan skyldes, at garveren har aftaget egebark fra Elleruplund, hvortil der hørte lidt skov, og hvor der flåedes ege.
 9. Mens hæren var på feltfod, besørgedes breve portofrit. Postgangen var dog af en art, der fik mange til at medgive rejsende, der passerede hjemmet, breve.
 10. Man havde tidligere haft graden vicekorporal = underkorporal, påvirket heraf synes den uautoriserede betegnelse vicejæger at have vundet hævd.
 11. Ved indkvartering med bespisning afkortedes lønnen; i garnisonen fik soldaten brød, men holdt sig ellers selv på kost.
 12. Her benyttet i betydningen korpsbefaling, tidligere også brugt i betydningen feltråb.
 13. Med stedfortræder menes utvivlsomt en, der mod godtgørelse påtog sig tjeneste for en anden, idet det var tilladt at lade „stille“ for sig.
 14. Søren Hempel (1802-84) praktiserede i Assens 1828-66.
 15. Korpsbef. 29.11., 6.12. og 9.12.1848.
 16. Overauditør Paysens udtog af de danske krigsartikler, love og forordninger til brug for underofficerer og menige indførtes 1819 (Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve den Danske Krigsmagt til Lands angaaende, 1819). – Afgørelse i militære straffesager skete på grundlag af de i 1683 givne krigsartikler, som på det nærmeste var et militært side-

stykke til Chr. V Danske Lov. Først i 1881 blev en militær straffelov vedtaget.

17. Jørgen Christopher Hagemann (ca. 1783–1850), afsk. 1850.
18. Oberstløjtnant Johan Vilhelm Wickede (1788–1881), afsk. 1849 som karakteriseret oberst.
19. På feltfod var undermunderingsgebyret 9 sk. om dagen for underofficerer samt $6\frac{3}{5}$ sk for jægere og menige, i garnisonen noget mindre.
20. Underofficersklassen omfattede ved jægerkorpset: kommandersergenter, sergenter (fourerer) og overjægere. Jægeren var en „mere underordnet befalingsmand“, der tildels forrettede tjeneste som underofficer.
21. Laurits Christian Ditlev Westengaard (1795–1853), sognepræst ved St. Hans Kirke, enkemand siden 1847.
22. Bruns var i slutningen af januar udnævnt til kaptajn.
23. Glahn blev samme efterår ansat som skoleofficer og lærer ved Landkadetkorpset; herom har dagbogen: „Vi mister i ham vores flinkeste løjtnant, og vi ville gerne have beholdt ham.“
24. Oppassere blev fra 15.3.1849 udtaget af trainkuskeklassen, „og det forbydes på det strengeste at tage til sådan tjeneste nogen kombattant soldat ud af geledet“ (Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve den Danske Krigsmagt til Lands angaaende, 1849).